

УДК 657

Тетяна КОРОЛЮК, Оксана БУРЛІЦЬКА

НАУКОВА СПРЯМОВАНІСТЬ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ З ПИТАНЬ РИЗИКУ В СИСТЕМІ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ

***Резюме.** Досліджено та систематизовано дисертаційні роботи Російської Федерації за спеціальністю 08.00.12 «Бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності (Бухгалтерський облік, статистика)» за ключовим словом «ризик». З огляду на мету, об'єкти, предмет та наукову новизну досліджень узагальнено основні результати, отримані науковцями при написанні дисертаційних робіт: розроблення щодо сутності поняття «ризик», класифікації ризиків, оцінювання ризиків, облікового забезпечення управління ризиками, дослідження особливостей організації бухгалтерського обліку в системі управління ризиками, технології проведення оцінювання ризиків аудиту, системи внутрішнього контролю бухгалтерських ризиків, розроблення методик комплексного аналізу та оцінювання ризику господарської діяльності, методичних підходів визнання та відображення ризиків у обліку, оцінювання ризику засобів контролю, оцінювання та контролю аудиторського ризику. Визначено доцільність подальших досліджень ризику в системі бухгалтерського обліку, аналізу та контролю.*

***Ключові слова:** ризик, облік, аналіз, контроль, управління ризиками, класифікація, система.*

Tetyana KOROLYUK, Oksana BURLITSKA

SCIENTIFIC TREND OF THESES OF THE RUSSIAN FEDERATION ABOUT THE RISK IN ACCOUNTING, ANALYSIS AND CONTROL SYSTEM

***Summary.** The activity of economic entities in the market economy is exposed to influence of different risks. Therefore, companies in order to ensure effectiveness of the activity should create such a management system that would allow making a qualitative risk management. The results of theoretical developments with approaches to their practical application are reflected in research of scientists. This article contains research and systematization of theses of specialty 08.00.12 «Accounting, controls and analysis of business (Accounting, statistics)». The overall sample of theses of scientists in the period from 1994 to 2013 concerning key word «risk» was the object of research. Accordingly, it was found that 51 theses (48 – on a scientific degree of a candidate of economic sciences and 3 – on a scientific degree of a doctor of economic sciences) have been defended during 1994–2013 years. In view of the goal, objects, subject, scientific novelty of research the main results obtained by scientists in writing of theses are summarized. The main results of theoretical nature include the developments about the nature of «risk», classification of risks, risks assessment, accounting ensuring of risk management. Organizational approaches to the risk are dedicated to research of features of organization accounting in the system of risk management, technology of quality assessment of risk of the audit, system of internal control of risks accounting. The researches of methodical nature presents developments of methods of complex analysis and risk assessment of economic activity, methodic approaches of recognition and recording of risks in accounting, methods for assessment the risk means of control, methods of assessment and control of audit risk. The expediency of further researches of risk in the system of accounting, analysis and control is determined.*

***Key words:** risk, accounting, analyses, control, risk management, classification, system.*

Постановка проблеми. Діяльність господарюючих суб'єктів в умовах ринкової економіки піддається впливу різних ризиків. При цьому наслідки впливу ризиків на майновий, фінансовий стан та фінансові результати діяльності підприємств можуть бути достатньо суттєвими. Це зумовлює необхідність своєчасної ідентифікації та оцінювання ризиків, вжиття заходів зі зниження можливих негативних наслідків, а також з виявлення та використання можливих позитивних наслідків. Тому підприємства з метою забезпечення ефективності діяльності повинні створювати таку систему управління, яка б дозволила здійснювати якісне управління ризиками. Наведені питання постійно піднімають науковці та попри це наявні теоретичні й практичні рекомендації вирішують не усі проблемні аспекти, тому потребують детального вивчення й систематизації наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визнання, оцінювання та аналізу ризиків, відображення інформації про вплив у звітності та їх контроль досліджуються в роботах, присвячених розвитку теорії, методології та методики

бухгалтерського обліку, аналізу, контролю, вчених Російської Федерації: І.М. Агеєва, О.Р. Антишевої, Т.В. Балакіревої, А.В. Березіної, І.М. Вілкова, Т.О. Вітязевої, Н.О. Гориславець, С.Б. Давидова, С.А. Дерев'яшкіна, А.Ш. Джангетова, О.Д. Дмитриченко, Р.В. Дьяконової, Н.Д. Ільєнкової, О.В. Караніної, Г.Є. Каратаєвої, О.О. Клинової, Н.В. Коновалової, Н.В. Костіної, С.І. Кукоти, О.О. Лукічевої, М.Ю. Неустроєва, О.В. Овчаренко, С.М. Орлова, О.В. Петуха, О.Н. Пирожкова, Л.М. Растамханової, Л.Р. Сабір'янової, Н.В. Соколової, В.С. Стародубцевої, О.В. Стрельникової, А.С. Толстової, В.А. Точилової, І.В. Федоренка, М.О. Фоменка, Н.В. Чекмарьової, М.С. Чернецова, Н.С. Чопчіян, А.Г. Чудновського, О.В. Шевельової. Аналіз положень та пропозицій вказаних вчених потребує детального вивчення та узагальнення.

Метою статті є дослідження, критичний аналіз та систематизація дисертаційних робіт учених Російської Федерації з метою визначення перспективних напрямів наукових досліджень щодо ризику в системі бухгалтерського обліку підприємств.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети проведена систематизація дисертаційних робіт учених Російської Федерації, захищених на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.12 «Бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності» («Бухгалтерський облік, статистика»), за даними системи каталогів авторефератів та дисертацій наукової електронної бібліотеки Російської Федерації [1]. Об'єкт дослідження – суцільна вибірка дисертаційних досліджень науковців за період з 1994 до 2013 року за ключовим словом «ризик». Відповідно було встановлено, що протягом 1994–2013 рр. захищена 51 дисертація, з них 48 – кандидатських та 3 – докторських. Аналіз динаміки захищених дисертацій за спеціальністю 08.00.12 «Бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності» («Бухгалтерський облік, статистика») дав можливість визначити активність досліджень в певний часовий проміжок. Найбільша кількість захищених дисертацій спостерігалася протягом 2008, 2009 та 2011 років.

Враховуючи мету, об'єкти, предмет та наукову новизну досліджень, зазначимо основні результати, отримані науковцями Російської Федерації при написанні дисертаційних робіт за спеціальністю 08.00.12 «Бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності» («Бухгалтерський облік, статистика»):

1. Теоретичного характеру:

- обґрунтовано методологію побудови класифікації ризиків господарської діяльності та факторів, що їх визначають, на основі використання методів якісного та кількісного аналізу, а також блочного принципу, який дозволяє аналізувати та синтезувати ризики підприємства (Н.Д. Ільєнкова);
- обґрунтовано та проаналізовано оцінку ризику в аудиті як професійного судження; розроблено теоретичну та концептуальну основу оцінювання ризиків при ймовірнісному підході; проаналізовано взаємозв'язок підприємницького ризику в аудиті з ризиком професійної відповідальності, ризиком аудиторського висновку, аудиторським ризиком (О.О. Лукічева);
- розроблено модель контролю та нагляду за банками з урахуванням ризиків, детальним розробленням кожного етапу її застосування; розглянуто існуючі форми оцінювання банківських ризиків та виявлено рейтингову систему як найдосконалішу та придатну для всіх груп зацікавлених осіб; запропоновано чотири нові фактори аналізу (внутрішній контроль, організаційна структура, діяльність банку, ринковий ризик), які дозволять здійснити повніший аналіз та дати точнішу оцінку існуючих ризиків (Н.В. Соколова);
- досліджено економічний зміст категорії «податковий ризик» з позиції бухгалтерського обліку, визначено місце податкового ризику в системі

- господарських ризиків суб'єкта економіки та інформаційній системі бухгалтерського обліку підприємства; обґрунтовано необхідність використання облікової політики підприємства як інструмента зниження податкового ризику на підприємстві; розроблено економіко-математичну модель кількісного оцінювання величини податкового ризику (О.В. Шевельова);
- удосконалено модель аудиторських ризиків зі включенням до неї додаткового ризику, який відображає ймовірність появи додаткових суттєвих помилок в обліку при використанні на підприємстві неефективної комп'ютерної системи; побудовано ієрархію структури факторів внутрішньогосподарського ризику на основі встановлення між ними переважаючих та типових причинно-наслідкових зв'язків (Р.В. Дьяконов);
  - узагальнено та класифіковано основні фактори, які впливають на ризик невиявлення; розроблено загальну модель послідовності порівняльного оцінювання ризику не виявлення за рівнем допустимості та фактичним рівнем (В.С. Стародубцева);
  - розроблено новий підхід до визначення складових ризику невиявлення як складової аудиторського ризику; запропоновано використовувати принцип обачності при оцінюванні величини ризику вибіркового дослідження (І.В. Федоренко);
  - систематизовано основні принципи розкриття інформації про фінансові інструменти та ризики у фінансовій звітності підприємства (В.А. Точилова);
  - створено генеральну модель фінансового та управлінського обліку резервної системи підприємства в умовах ризику та невизначеності (І.М. Агєєв);
  - класифіковано ризики підприємницької діяльності та ризики для бізнесу аудитора; обґрунтовано необхідність страхування аудиторських ризиків (Л.М. Растамханова);
  - запропоновано та обґрунтовано застосування різних систем обліку як джерела інформації для аналізу ризиків (Н.В. Чекмарєва);
  - дано уточнення поняття системного ризику банку та його складових (вхідна система внутрішніх і зовнішніх ризиків, базова система розподілу ризиків за взаємодіючими структурними підрозділами та службами банку, результативний (вихідний) показник системного ризику), на основі чого обґрунтовано поняття ефективної аналітичної діяльності комерційного банку у сфері управління ризиками (О.В. Караніна);
  - уточнено визначення поняття економічного ризику з позиції бухгалтерського обліку; запропоновано та апробовано концептуальну модель оцінювання загального ризику господарюючого суб'єкта, засновану на переході від загального ризику до часткового та від часткового до одиничного ризику; розроблено бухгалтерську модель обліку ризиків, виходячи з причинно-наслідкових зв'язків між методами управління та обліку ризиків (А.Ш. Джангетов);
  - обґрунтовано комплексне поняття фінансового ризику підприємства, що враховує ризики управління активами та пасивами; дано характеристику найважливіших сфер фінансового ризику підприємства (А.Г. Чудновський);
  - розкрито структуру та розроблено класифікацію ризиків угод злиття та поглинання, яка дозволяє здійснювати їх групування за етапами здійснення угоди; науково обґрунтовано вимоги до структури та форми Звіту з метою злиття та поглинання, яка дозволяє систематизувати результати аналізу фінансового стану підприємства, що придбавається, для наступної ідентифікації та мінімізації ризиків (О.Н. Пирожков);

- визначено основні критерії оцінювання інвестиційних проектів, на підставі яких має будуватися професійне судження аудиторів про величину кредитного ризику; запропоновано додаткові критерії оцінювання кредитних ризиків (М.С. Чернецов);
- уточнено поняття ризику підприємств торгівлі, що враховує непередбачуваність попиту, диференційованість потреби та індивідуалізацію споживання, властивих торговельній сфері в ринкових умовах; представлено класифікацію економічних ризиків підприємств торгівлі, що заснована на систематизації факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища даних підприємств (С.І. Кукота);
- прокласифіковано існуючі теоретичні підходи до визначення ризику, уточнено поняття «економічний ризик» та визначено основні елементи системи управління даним ризиком у діяльності підприємств нафтової галузі; розроблено реєстри бухгалтерського обліку, принципи формування статичного та динамічного балансів для визначення інформаційної бази в управлінні ризиками (О.Р. Антишева);
- дано визначення поняття «ризик-орієнтований внутрішній аудит», що відображає його сутність у сучасних умовах ведення бізнесу, а також розроблено класифікацію ризиків внутрішнього аудиту компанії (С.М. Орлов);
- доопрацьовано структуру компонентів аудиторського ризику, сформульовано питання і напрямки контролю для їх оцінювання (Н.С. Чопчіян);
- дано авторське визначення облікового забезпечення управління ризиками як прийнятої на рівні сільськогосподарської організації системи сформованої облікової інформації в рамках єдиного інформаційного простору у відповідності зі стратегією організації та вибраними методами з управління ризиками, що враховуються при використанні похідних балансових звітів та збалансованої системи показників (О.Д. Дмитриченко);
- розроблено модель фінансового, податкового та стратегічного управлінського обліку ризиків і джерел їх виникнення, яка включає кілька рівнів: 1) фактори ризиків; 2) несприятливі результати ризиків; 3) види обліку, що використовуються; 4) методи управління ризиками в розрізі агрегатів резервної системи. Рівні моделі дозволять адаптувати систему бухгалтерського обліку до її безпосередньої функції надання необхідного облікового забезпечення для управління ризиками (О.Д. Дмитриченко);
- сформовано документи, рекомендовані для використання в рамках облікового забезпечення управління ризиками для цілей їх виявлення, аналізу, обліку та контролю: реєстр-розрахунок резерву під зниження вартості матеріальних цінностей, реєстр-розрахунок резерву під знецінення фінансових вкладень; реєстр-розрахунок резерву сумнівних боргів, інформаційний лист про ризикованість активів і пасивів, опитувальний лист (О.Д. Дмитриченко);
- виявлено природу аудиторського ризику та уточнено його формулювання; проведено класифікацію видів ризиків і визначено шляхи їх зниження в аудиті; розроблено робочий документ комбінованого оцінювання ризику; сформульовано вимоги до розроблення ризик-орієнтованих внутрішніх стандартів як одного з найважливіших способів підвищення якості та надійності аудиту (О.В. Стрельникова);
- сформульовано авторське визначення бухгалтерського ризику як фінансового ризику, який неминуче утворюється при прийнятті рішення бухгалтером в умовах нечіткості або альтернативності законодавства; запропоновано удосконалену класифікацію бухгалтерських ризиків, що відрізняється від існуючих у науковій літературі об'єднанням бухгалтерських ризиків у дві групи відносно господарюючого суб'єкта – внутрішні й зовнішні, з їх подальшою деталізацією за

видами, використання якої сприятиме ефективному управлінню бухгалтерськими ризиками і правильному обліку наслідків їх прояву; виявлено вплив наслідків бухгалтерських ризиків на достовірність оцінки показників діяльності підприємства, що свідчить про їх негативний вплив на достовірність бухгалтерської звітності, і, відповідно, на всі показники, які розраховуються на її основі (А.С. Толстова);

- запропоновано авторський варіант бухгалтерського обліку можливих збитків, пов'язаних з наслідками бухгалтерських ризиків, рекомендовано варіант формування бухгалтерської звітності, що включає вичерпні дані про наслідки бухгалтерських ризиків (А.С. Толстова);
- розширено наукові уявлення про вплив ризиків зовнішньоекономічної діяльності на ризики викривлення фінансової (бухгалтерської) звітності; основні ризики експортно-імпортних операцій згруповано в розрізі статей фінансової (бухгалтерської) звітності, що дозволяє ефективно планувати аудиторські процедури, пов'язані з оцінюванням аудиторського ризику і перевіркою достовірності фінансової (бухгалтерської) звітності організацій-імпортерів та організацій-експортерів (О.В. Овчаренко);
- розроблено процесну модель оцінювання аудиторських ризиків, що включає три послідовних етапи: оцінювання невід'ємного ризику; оцінювання ризику засобів внутрішнього контролю; оцінювання ризиків суттєвого викривлення фінансової (бухгалтерської) звітності та розроблення процедур аудиту на основі оцінених ризиків. Розроблена модель формує методичні основи оцінювання ризиків суттєвого викривлення як фінансової (бухгалтерської) звітності в цілому, так і окремих її статей (О.В. Овчаренко);
- розроблено концепцію інтегрованого управлінського обліку прибутку будівельних організацій та обґрунтовано її застосування в умовах бухгалтерських ризиків (Г.Є. Каратаєва);
- виявлено специфіку ризиків фінансування суб'єктів малого бізнесу та запропоновано авторське трактування їх сутності й завдань аналізу з позицій: кредитора, позичальника – суб'єкта малого бізнесу, а також за видами фінансування (Т.В. Балакірева);
- розкрито зміст категорії «ризик у бухгалтерському обліку» для їх ідентифікації, визнання та оцінювання; уточнено класифікацію бухгалтерських ризиків, що відображає зв'язок наслідків ризику з логікою і завданнями облікового процесу (С.А. Дерев'яшкін);
- уточнено класифікаційні ознаки ризику в аудиті; уточнено структура моделі аудиторського ризику та виявлено взаємозв'язок її елементів; обґрунтовано модель прийняттого ризику як основи побудови методики оцінювання ризику в аудиті; розроблено модель управління ризиком невиявлення та обґрунтовано її застосування в методиці оцінювання аудиторського ризику і його компонентів (О.О. Клинова);
- сформовано систему резервів за ризиками і прогнозованими витратами, що включає чотири блоки: пасив балансу за зобов'язаннями; резерви, утворені за рахунок прибутку; резерви облікового характеру, що формуються за рахунок собівартості; резерви, що використовуються при формуванні показників прогнозної бухгалтерії. Авторська система резервів дозволяє підвищити ефективність управління ризиками (Т.О. Вітязева);
- уточнено визначення поняття «значущий ризик», яке, на відміну від існуючих, розглядається через суб'єктивну ймовірність, що дозволило розробити алгоритм його оцінювання та визначити його місце й роль при оцінюванні загального рівня

аудиторського ризику; запропоновано склад компонентів аудиторського ризику в контексті останніх змін у федеральних стандартах, що складається з ризику суттєвого викривлення, значущого ризику і ризику невиявлення (М.Ю. Неустроєв);

- визначено місце аудиторського ризику як виробничого ризику (ризик аудиторської діяльності) у системі підприємницьких ризиків аудиторської організації, класифікованих за сферами їх виникнення; запропоновано й обґрунтовано структура виробничого ризику аудиторської організації (ризик аудиторської діяльності), а також уточнено компоненти аудиторського ризику згідно з російською та міжнародною практикою аудиту; дано авторське визначення поняття «контроль аудиторського ризику» (Н.В. Коновалова);
- дано комплексну характеристику особливостей та складу обліково-аналітичного забезпечення ризик-менеджменту в комерційних організаціях як особливої системи інструментів і методів ведення бухгалтерського обліку, що дозволяють формувати інформаційний ресурс для управління ризиками діяльності організації та включають методичну, регламентуючу, аналітичну та документаційну складові; узагальнено та систематизовано основні способи розкриття в обліку і звітності інформації про існування ризику та про ступінь знецінення схильного до ризику об'єкта, серед яких виділено й детально охарактеризовано такі способи, як резервування, виділення інформації за звітними сегментами та переоцінка (А.В. Березіна);
- запропоновано додаткову довідку (карта ризиків), яка відображає інформацію про величину фінансових ризиків і може входити до складу внутрішніх звітів організацій; розроблено регламентуючий документ «Положення про фінансові ризики», що формалізує процедури контрольно-аналітичного забезпечення управління величиною кредиторської заборгованості та рівнем фінансових ризиків у групі взаємопов'язаних організацій, в якому описано механізм ранжирування виявлених ризиків із зазначенням критеріїв для кількісного оцінювання їх величини, а також розроблено форму підсумкового звіту за ризиками у вигляді «Корпоративної картки ризиків» (М.О. Фоменко);
- сформульовано концептуальну модель ризик-орієнтованого аудиту, яка розкриває його мету, завдання, принципи і методичку, що базується на суттєвості, аудиторському ризику та процедурах у відповідь на оцінені ризики як ключових критеріїв якості аудиту; дано визначення ризик-орієнтованого аудиту як перевірки бухгалтерської звітності аудиторів на відповідність в усіх суттєвих аспектах принципам її підготовки, що базується на безперервному відстеженні ризиків суттєвого викривлення звітності та оперативному розробленні, виконанні й документуванні аудиторських процедур у відповідь на оцінені ризики (О.В. Петух);
- розроблено формат робочих документів аудитора для кожного рівня визначення суттєвості та управління аудиторським ризиком, що сприяє вдосконаленню планування аудиту та здійсненню аудиторських процедур перевірки по суті, а також зниженню трудомісткості та підвищенню інформативності аудиторського досвіду для внутрішнього й зовнішнього контролю якості аудиту (О.В. Петух);
- вперше обґрунтовано концептуальний підхід до формування моделі ризик-системи, яка може бути визначена в якості нового для теорії ризику об'єкта ризик-менеджменту підприємства та володіє наступними якісними характеристиками: знаходиться у взаємозв'язку з фінансовою системою держави та регіонів; являє собою сукупність взаємопов'язаних ризикових факторів зовнішнього та внутрішнього середовища фінансово-господарської діяльності промислового

підприємства будь-якої організаційної форми, галузі та сфери діяльності; є керованою з позиції комплексного оцінювання ризиків, реалізації бізнес-процесу і сукупності елементів ризик-менеджменту в рамках системи стратегічного управління промисловим підприємством; є оптимізованою сукупністю чинників – об'єктів ризик-менеджменту промислового підприємства, тобто передбачає обмеження і чітке кількісне обґрунтування значущих чинників ризику-аналізу, а також їх інтегрованість у комплексні стратегічні параметри і цільові критерії (О.В. Караніна);

- уточнено зміст категорії «ризик» і визначено його місце в системі управлінського обліку виробництва будівельних матеріалів; систематизовано критерії класифікації ризиків; запропоновано класифікацію ризиків для застосування в системі управлінського обліку (Л.Р. Сабір'янова);
- уточнено визначення ризику незатребуваності продукції, що відрізняється від існуючих виділенням основоположних ознак досліджуваної категорії – сутності, причин і умов виникнення, наслідків реалізації; запропоновано концептуальну модель комплексної експертизи господарюючого суб'єкта, що враховує ризик незатребуваності продукції та спрямована на підвищення достовірності інформації про досліджуваний об'єкт за рахунок уточнення значень визначених показників (Н.В. Костіна).

2. Організаційного характеру:

- розроблено інструментарій для проведення комплексного дослідження ризику господарської діяльності із застосуванням статистичних методів аналізу (Н.Д. Ільєнкова);
- запропоновано підхід до управління ризиком в аудиті; розвинено логічний підхід Кашінга-Хезерлі для стадії перевірок по суті (О.О. Лукічева);
- запропоновано та обґрунтовано створення нового єдиного органу банківського контролю та нагляду, який би замінив існуючу структуру та об'єднав контроль за всією банківською сферою (Н.В. Соколова);
- визначено підходи до прямого кількісного оцінювання аудиторського ризику та оригінальні підходи до застосування обчислювальної техніки в процесі дослідження аудиторського ризику (І.В. Федоренко);
- визначено концептуальний підхід до організації аналітичної діяльності комерційного банку, заснований на розподілі повноважень та взаємодії всіх його структурних підрозділів і служб, а також визначено етапи управління системним ризиком у відповідності з його структурою (О.В. Караніна);
- внесено пропозиції з розширення регламентованої бухгалтерської звітності з включенням в неї рекомендованої автором звітності за ризиками (А.Ш. Джангетов);
- визначено особливості організації бухгалтерського та управлінського обліку в системі управління ризиками; розроблено систему обліку основних економічних показників, які суттєво впливають на ступінь ризику (О.Р. Антишева);
- розроблено технологію проведення якісного оцінювання ризиків внутрішнього аудиту з використанням спеціальної рейтингової шкали, математичних методів факторного аналізу (із застосуванням кількісної шкали вибору факторів) і нової моделі карти ризиків для визначення значущості ризиків (С.М. Орлов);
- сформовано систему внутрішнього контролю бухгалтерських ризиків, що включає такі специфічні компоненти, як система бухгалтерського обліку та бухгалтерський ризик, конкретизовано мету внутрішнього контролю, запропоновано програму контрольної перевірки, яка дозволяє своєчасно попереджати можливість виникнення ризиків в обліку і мінімізувати наслідки їх впливу на достовірність бухгалтерської звітності (А.С. Толстова);

- визначено послідовність та зміст процедур облікового процесу, що формують методику зміни вартості об'єктів обліку під впливом ризиків; сформовано систему показників та запропоновано формат внутрішньої звітності, що відображає наслідки впливу ризику на результати діяльності організації (С.А. Дерев'яшкін);
- розроблено алгоритм побудови аудиторської перевірки, спрямований на виявлення найбільш ризикових елементів; розроблено послідовні процедури виявлення та оцінювання ризику в аудиті (О.О. Клінова);
- запропоновано структурно-логічну схему аналізу стану резервної системи підприємства з урахуванням ризиків, зумовлених змінами зовнішнього середовища, що базуються на визначенні маржі безпеки через порівняння величини резерву з прогнозованим ризиком збільшення можливих фінансових витрат, обчислених з використанням інструментів бухгалтерського інжинірингу; розроблено комплекс організаційно-методичних рекомендацій з проведення контролю за ризиковими ситуаціями, що дозволяє визначати й контролювати зони безпеки підприємств із використанням інструментарію бухгалтерської інженерії (Т.О. Вітязева);
- визначено систему контролю аудиторського ризику, запропоновано етапи контролю аудиторського ризику й уточнено методи впливу на аудиторський ризик (Н.В. Коновалова);
- розкрито підходи до організації інформаційного забезпечення ризик-менеджменту в комерційних організаціях із урахуванням існуючих підходів до розвитку облікової науки (соціологічного, економічного, біхевіористичного, психологічного і подієвого) та економічного аналізу (системного, комплексного, інтеграційного, функціонального, динамічного, відтворювального й кількісного) (А.В. Березіна);
- запропоновано диференціацію етапів виявлення та оцінювання ризику в процесі інформаційної взаємодії ризик-менеджменту та систем бухгалтерського й управлінського обліку; систематизовано інструменти та засоби облікового забезпечення ризик-менеджменту за видами господарських ризиків й етапами їх розвитку (А.В. Березіна);
- запропоновано авторський підхід до формування оптимізованого комплексу елементів ризик-системи, відмінність якого від існуючої сукупності як об'єктивних, так і суб'єктивних методів ідентифікації численних ризиків полягає в обґрунтуванні обмеження компонентів ризик-системи промислових підприємств до ряду значущих ризиків (регіональний ризик, валютний ризик, кредитний ризик, ризик фінансової стійкості (структури капіталу) і ризик банкрутства), що спрощує і відповідно підвищує ефективність аналітичних процедур (О.В. Караніна);
- виявлено причини виникнення та наслідки ризиків, доведено необхідність і запропоновано порядок їх відображення в управлінському обліку та звітності; удосконалено підходи до управління ризиками на основі інформації управлінського обліку та механізму ідентифікації ризиків виробництва будівельних матеріалів (Л.Р. Сабір'янова).

3. Методичного характеру:

- розроблено методику комплексного аналізу та оцінювання ризику господарської діяльності, яка включає проведення експертних опитувань, статистичні методи опрацювання та аналіз їх результатів (Н. Д. Ільєнкова);
- розроблено нову структуру рейтингового оцінювання – CAMELSIBR, на основі якої запропоновано комплексну методику аналізу ризиків (Н.В. Соколова);
- розроблено методику вибору оптимального обсягу роботи з підготовки до податкової перевірки та зниження податкового ризику (О.В. Шевельова);
- розроблено методики визначення кількісного оцінювання внутрішньогосподарського, контрольного та введеного додаткового ризику,

пов'язаного з використанням з метою бухгалтерського обліку недостатньо ефективної комп'ютерної системи, які базуються на поєднанні методу експертних оцінювань та методу спеціальних тестів, що застосовувалися до цього часу окремо (Р.В. Дьяконов);

- розроблено методику якісного оцінювання ризику невиявлення та обґрунтовано можливість її використання при формуванні аудиторської думки (В.С. Стародубцева);
- розроблено методику оцінювання внутрішньогосподарського ризику та визначено підходи до розуміння впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на оцінювання внутрішньогосподарського ризику; запропоновано методику оцінювання ризику засобів контролю та представлено рекомендації щодо посилення внутрішнього контролю на конкретних ділянках обліку; визначено методику розрахунку ризику невиявлення та особливості складових його елементів (аналітичного та вибіркового ризиків) (Л.М. Растамханова);
- розроблено авторську методику оцінювання внутрішніх специфічних банківських ризиків на основі методу середніх величин, зовнішнього ризику банку та його складових (ризиків інфляції та регіонального інвестиційного ризику), що передбачає процедуру врахування диверсифікованих за термінами активів агрегованого бухгалтерського балансу банку, а також методику узагальненого оцінювання системного ризику банку (О.В. Караніна);
- розроблено інтегральний показник рівня фінансового ризику підприємства та запропоновано методику його розрахунку (А.Г. Чудновський);
- розроблено поетапну методику аналізу ризиків угод злиття та поглинання, яка дозволяє ідентифікувати та мінімізувати ризики на стадії проведення обмежених процедур фінансової перевірки (О.Н. Пирожков);
- систематизовано та проранжовано методи оцінювання ефективності інвестиційних проектів і рівень їх ризику (М.С. Чернецов);
- розроблено методичний підхід до оцінювання ризику підприємств торгівлі з використанням експертних методів, що дозволяє виділити групи простих ризиків і визначити їх питому вагу в кожній групі (С.І. Кукота);
- визначено методи оцінювання ризиків відповідно до специфіки підприємств нафтової галузі (О.Р. Антишева);
- розроблено методологічні основи аналізу та виявлення ризиків внутрішнього аудиту, актуальних для управління, з використанням розширеної подієво-орієнтованої моделі eEPC (extended Event Driven Process Chain) (С.М. Орлов);
- розроблено методику визначення аудиторського ризику, що дозволяє організувати аудиторську перевірку з оптимальними затратами праці при збереженні необхідної достатньої впевненості аудитора щодо достовірності звітності (Н.С. Чопчіян);
- запропоновано метод оцінювання ризику бізнес-процесу аудиторами з точки зору циклів ділової активності (О.В. Стрельнікова);
- запропоновано методику оцінювання ризиків-спотворення фінансової (бухгалтерської) звітності при внутрішньому аудиті експортно-імпортних контрактів, що включає характеристику бізнес-процесу «Затвердження і виконання експортно-імпортних контрактів», карту ризиків бізнес-процесу «Виконання імпортних контрактів» та робочі документи внутрішнього аудитора, що забезпечує застосування єдиних підходів до розроблення внутрішніми аудиторами рекомендацій щодо ефективного контролю ризиків експортно-імпортних операцій (О.В. Овчаренко);
- розкрито методичні підходи до оцінювання зовнішнім аудитором ризиків спотворень експортно-імпортних операцій у фінансовій (бухгалтерській) звітності

на основі ризик-орієнтованого підходу, які полягають у виділенні модулів оцінки невід'ємного ризику і ризику засобів внутрішнього контролю, на основі яких розроблено робочі документи аудитора за оцінкою даних компонентів ризику викривлення фінансової (бухгалтерської) звітності, що дозволяє використовувати ефективні форми методичного забезпечення аудиту експортно-імпортних операцій в рамках внутрішніх стандартів аудиту (О.В. Овчаренко);

- розроблено методичні підходи визнання та відображення ризиків у бухгалтерському обліку, що засновані на аналізі та ідентифікації відповідних фактів господарського життя; розроблено методику аналізу впливу підприємницьких ризиків, що включає три напрямки: аналіз ризику ймовірного банкрутства, аналіз наслідків впливу ризиків на об'єкти бухгалтерського обліку, аналіз ефективності витрат на зниження негативних наслідків впливу ризиків (С.А. Дерев'яшкін);
- розроблено методику кількісного оцінювання аудиторського ризику та його компонентів, яка спрямована на виявлення ділянок значущих ризиків, що потребують додаткового аудиторського вивчення; запропоновано методику розрахунку ризику системи контролю, яка заснована на формалізації ступеня впливу сукупності факторів на даний ризик (М.Ю. Неустроєв);
- сформовано методику контролю аудиторського ризику за етапами аудиторської перевірки відповідно до поставлених цілей аудитора щодо аудиторського ризику на відповідних етапах; розроблено методику оцінювання аудиторського ризику за етапами проведення аудиторської перевірки для цілей реалізації контрольних процедур (Н.В. Коновалова);
- запропоновано комплексну методику аналізу господарських ризиків і описано засоби її реалізації, включаючи внутрішні стандарти, зразки оперативних документів, типові графіки документообігу та інтерфейси взаємодії з комплексними автоматизованими бухгалтерськими програмами (А.В. Березіна);
- визначено параметри застосування та результати апробації методики комплексного оцінювання ризиків фінансово-господарської діяльності промислового підприємства (на прикладі підприємства кольорової металургії) на основі доступних даних управлінського обліку й представлено результати апробації універсальної моделі оцінювання параметрів ризик-системи (О.В. Караніна);
- розроблено методику оцінювання ефективності управління ризиками, яка відрізняється використанням інструментарію управлінського аналізу в частині розрахунку операційного важеля, що дозволяє здійснювати ефективний вибір управлінського рішення (Л.Р. Сабір'янова);
- визначено внутрішню структуру методики комплексного економічного аналізу ризику незатребуваності продукції, що включає логічно взаємопов'язані між собою складові елементи й сприяє проведенню детального аналізу причин появи ризику та його кількісного оцінювання (Н.В. Костіна).

Висновки. Проаналізувавши дисертації учених Російської Федерації, захищені з бухгалтерського обліку, аналізу та контролю з питань ризиків, встановлено, що більшою мірою досліджувалися питання бухгалтерського обліку наслідків ризиків та відображення їх у звітності, аналізу та контролю ризиків у розрізі видів господарської діяльності. Основні результати теоретичного характеру містять розробки щодо сутності поняття «ризик» у цілому та його окремих видів (економічний ризик, податковий ризик, аудиторський ризик, фінансовий ризик тощо), класифікації ризиків (ризиків господарської діяльності, бухгалтерських ризиків, аудиторських ризиків, економічних ризиків підприємств торгівлі тощо), оцінювання ризиків, облікового забезпечення управління ризиками, системи управління ризиками. Організаційні підходи до ризику присвячені дослідженню особливостей організації бухгалтерського обліку в системі

управління ризиками, технології проведення якісного оцінювання ризиків внутрішнього аудиту, системи внутрішнього контролю бухгалтерських ризиків, схеми аналізу стану резервної системи підприємства з урахуванням ризиків. Дослідження методичного характеру представлені розробками в галузі обліку, аналізу та аудиту, а саме: методики комплексного аналізу та оцінювання ризику господарської діяльності в цілому та підприємницьких ризиків зокрема, методичних підходів визнання та відображення ризиків у бухгалтерському обліку, методики оцінювання ризику засобів контролю та представлення рекомендацій щодо посилення внутрішнього контролю на конкретних ділянках обліку, методики оцінювання та контролю аудиторського ризику, методики оцінювання ефективності управління ризиками. Проблематика, яку розглядають науковці, дає підстави стверджувати про перспективність подальших наукових досліджень щодо питань ризиків у системі бухгалтерського обліку, аналізу та контролю.

Conclusions. The analysis of Russian theses in accounting, analysis and control about issues of risks revealed that issues of accounting consequences of risks and their reflection in reporting, analysis and control of risks in the context of kinds of economic activities mostly investigated. The main results of theoretical nature include the developments about the nature of «risk» in general and its individual types (economic risk, tax risk, audit risk, financial risk, etc.), classification of risk (business risks, accounting risks, audit risks, economic risks of trade enterprises, etc.), risk assessment, accounting ensuring of risk management, system of risk management. Organizational approaches to the risk are dedicated to research of features of organization accounting in the system of risk management, technology of quality assessment of risk of the internal audit, system of internal control of risks accounting, the scheme analysis of reserve system of company taking into account risks. The researches of methodical nature presents developments in the field of accounting, analysis and audit, namely: methods of complex analysis and risk assessment of economic activity in general and business risks in particular, methodic approaches of recognition and recording of risks in accounting, methods for assessment the risk means of control and presentation of recommendations to strengthen of internal control in specific areas of accounting, methods of assessment and control of audit risk, methods of assessment the effectiveness of risk management. The problems, which are treated by scientists, allow asserting about the prospects of further scientific researches regarding issues of risks in the system of accounting, analysis and control.

Використана література

1. Результат пошуку в фонді електронних документів [Електронний ресурс] Наукова електронна бібліотека дисертацій. – Режим доступу: <http://www.dissertcat.com/search?keys=%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA&exclude=contents%2Cbiblio%2Cauthor&matchmode=2&terms1=287>